

SITRA

Maisema on, työ puuttuu

Riitta Nieminen-Sundell

Maisema on, työ puuttuu

Riitta Nieminen-Sundell

Suomen itsenäisyyden juhlarahasto
Itämerentori 2
PL 160
00181 Helsinki

www.sitra.fi

Maisema on, työ puuttuu
Riitta Nieminen-Sundell
© Sitra

ISBN 978-951-563-774-1 (nid.)
ISBN 978-951-563-775-8 (URL:<http://www.sitra.fi>)

Lönnberg Oy, Helsinki 2011

Sisältö

1	Maaseutu on heikko signaali	6
2	Kysyntä luo optimismia	8
3	Yksilöllistä kulutusta ja hyvinvointia	12
4	Globaaleja ratkaisuja läheltä	20
5	Hyvinvointia koko Suomelle	24
6	Lähteet	29

Suomen itsenäisyyden juhlarahasto

Hyvä elämä tehdään yhdessä. Suomen itsenäisyyden juhlarahasto (Sitra) on julkisoikeudellinen rahasto, joka rakentaa huomisen menestyvää Suomea. Ennakoimme yhteiskunnan muutosvoimia ja niiden vaikutuksia suomalaisiin. Etsimme käytännön tekemisellä uusia toimintamalleja ja vauhditamme kestävään hyvinvointiin tähtäävää liiketoimintaa.

1

.....

Maaseutu on
heikko signaali

Tutut megatrendit globalisaatio, ikääntyminen ja kaupungistuminen muokkaavat tulevaisuuttamme. Mikään muutos ei kuitenkaan ole yksioikoinen. Suurillakin muutosvoimilla on usein vastavoimia, jotka taipuvat suurta linjaa vastaa. Joskus nuo vastakkaiseen suuntaan kääntyvät virrat ovat heikkoja signaaleja, merkkejä muutoksesta, joka romuttaa aiemmat käsitykset ja kehityskulut.

Maaseutu on heikko signaali. Sille on uutta kysyntää, joka voi muuttaa käsityksiämme esimerkiksi hyvinvoinnista ja kestävyydestä. Mitä suomalaiset odottavat maaseudultaan? Mikä maaseudussa viehättää? Miten sitä tulkitaan? Miten maaseutu voisi vastata odotuksiin? Muun muassa näihin kysymyksiin vastataan tässä raportissa, joka vetää yhteen Sitran Maamerkit-ohjelman vuosina 2010 ja 2011 teettämiä selvityksiä.

2

.....
Kysyntä luo
optimismia

Maaseutuoptimismi on vahvistunut. Tulevaisuus usko perustuu uuteen kysyntään. Yhtäältä maaseutu ympäristöstä haetaan yksilöllistä hyvinvointia, toisaalta maaseudulta odotetaan uusia ratkaisuja globaaleihin vihreän talouden haasteisiin.

Maaseutu on mielentila. Suomalaisille maaseutu tarkoittaa modernin kaupungin vastakohtaa, paikkaa, jossa viljellään maata ja hoidetaan karjaa peltojen, metsien ja järvien keskellä. Näin voi tiivistää suomalaisten maaseutumielikuvia luodanneen Maamerkit-barometrin tulokset ja median maaseutupuhetta kartoittaneen diskurssianalyysin.

Maaseutu edustaa suomalaisille perinteitä, niin hyvässä kuin pahassa. Se ylläpitää aitoa kiireetöntä elämänmuotoa, mutta on toisaalta niin sivussa maailman menosta, että erilaiset uutuudet saapuvat mielestämme sinne jälkijunassa. Vain kolmasosa suomalaisista liittyy maaseutuun määreen moderni. Maaseutua ei mielletä myöskään uusin kekseliäiden työtapojen tai teknologiayritysten paikaksi.

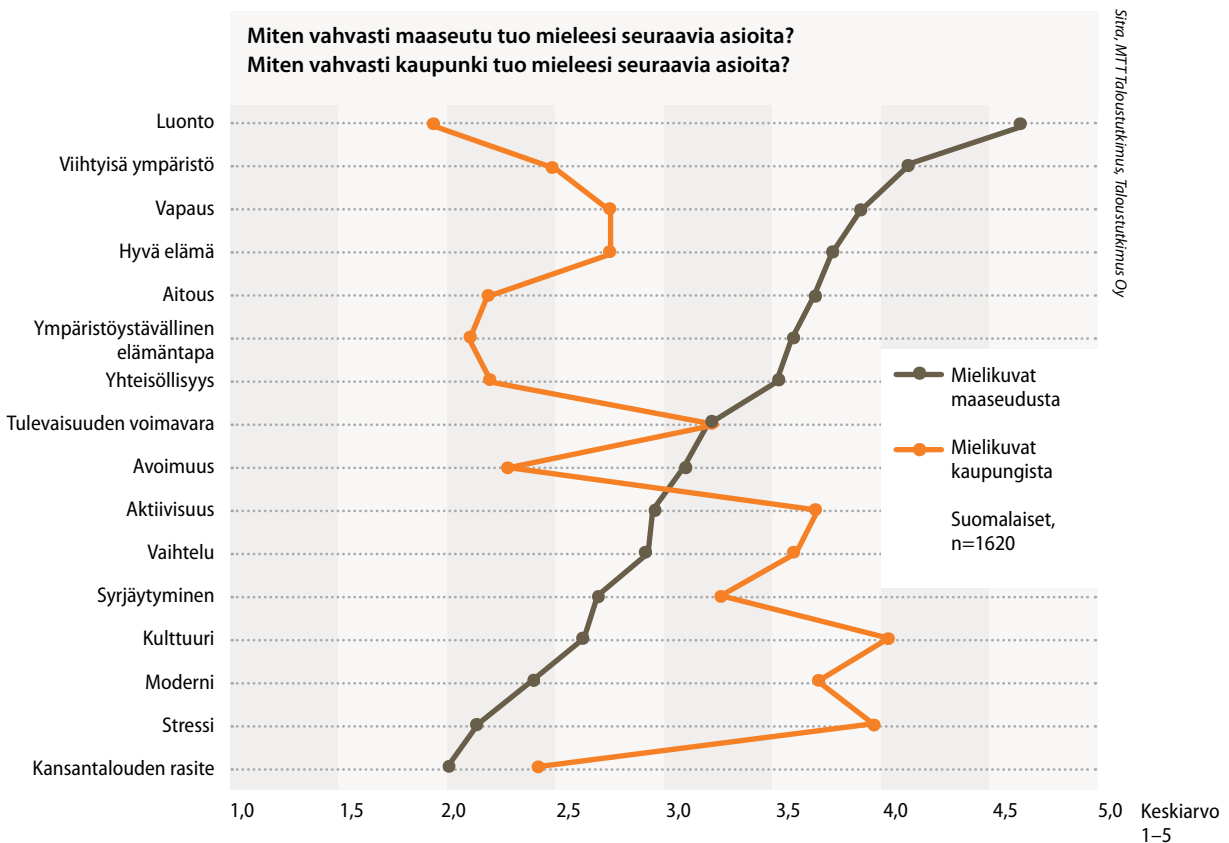
Maalla on kuitenkin suomalaisten mielikuvien mukaan hyvä elää – lähes 90 prosenttia kaikista Maamerkit-barometrin vastaajista ajattelee näin.

Maalla oleskelu nähdään vaativan työelämän vastaakohtana. Siellä stressi kaikkoo. (Kuva 1)

Maaseutu antaa elämänhallinnan ja onnen tunteen. Kaikista suomalaisista yli 90 prosenttia pitää maaseutua viihtyisänä ympäristönä. Maaseutua pidetään lisäksi aitona ja yhteisöllisenä. Näin se siis tuottaa suomalaisten kaipaamaa hyvinvointia. Vastaajan iästä riippumatta maaseutu edustaa suomalaisille myös vapautta.

Hyvää ja aitoa, mutta syrjässä maailmanmenosta. Maaseutumielikuvien ristiriita on ilmeinen.

Tutkimusten esiin nostamat idylliset mielikuvat eivät ole välttämättä maaseudun valtti. Ne voivat kuristaa maaseudun stressittömäksi onnelaksi, jonne ei edes kuvitella uusia moderneja ammatteja. Ovathan maalla sijaitsevat laskettelukeskukset suomalaisten mielestä urbaaneja paikkoja, eivät osa maaseutua – yhdeksän kymmenestä barometrin vastaajasta ajattelee näin.

Kuva 1. Mielikuvat maaseudusta ja kaupungista. (Lähde: Maamerkit-barometri 2011)

Maaseudulle on uutta kysyntää

Maaseutuoptimismi on kasvussa. Maaseudun merkitysten kasvuun tulevaisuudessa uskovia maaseutuoptimisteja on ja kaksi kertaa niin paljon kuin maaseutupessimistejä. Vielä kaksi vuotta sitten puntit olivat tasan. Lisäksi enää kolmannes suomalaisista uskoo maaseudun entisestään autioituvan – kaksi vuotta sitten näin ajatteli kaksi suomalaista kolmesta. Vahvinta maaseutuoptimismi on

maalla, mutta itsensä kaupunkilaiseksi tuntevat uskovat yhtä lailla maaseudun muuttuvan entistä oleellisemmaksi osaksi Suomea. (Kuva 2)

Kasvavan maaseutuoptimismin syistä saa viitteitä sekä siitä, mitä suomalaiset toivovat maaseudulta tulevaisuudessa että siitä, miten yritykset ja päättäjät näkevät eri toimialojen liiketoimintamahdollisuuksien kehittymisen maaseudulla.

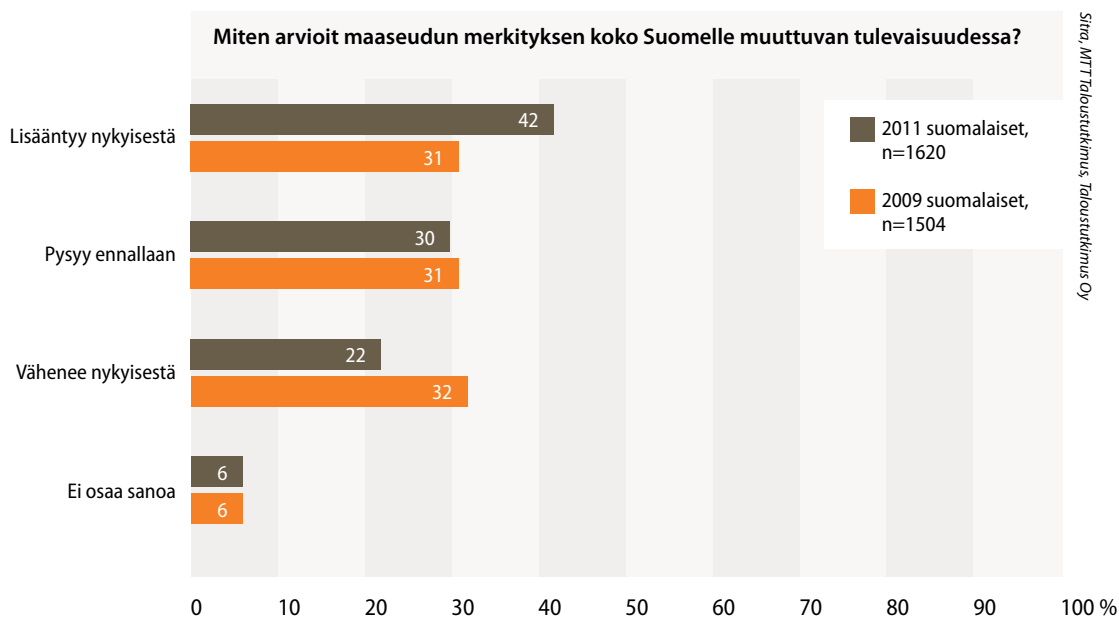
Maaseutu antaa elämänhallinnan ja onnen tunteen.

Suomalaisten ylivoimaisesti tärkein toive maaseudun tulevaisuudelle on luomu- ja lähiruoan parempi saatavuus (64 % vastaajista). Ruokateeman jälkeen vahvimaksi toiveeksi nousi maaseudun saavutettavuus kaikille. Kolmanneksi maaseudun tulevaisuutta kuvaavaksi tekijäksi nousi luonto – sen arvostusta toivoi yli puolet suomalaisista. Noin puolet vastaajista toivoi uudenlaisen vihreän talouden liiketoiminnan ja monipuolisen yritystoiminnan luonnehtivan maaseutua vuonna 2025.

Suomalaisten tulevaisuustoiveet menevät hyvin yksiin sen kanssa, mitä yritykset, päättäjät ja maaseutuasiantuntijat ajattelevat maaseudun toimialojen kehittymismahdollisuuksista. Liiketoimintamahdollisuuksien odotettiin paranevan erityisesti kahdella alalla. Maaseutu ympäristöä hyödyntävät

elämys- ja virkistyspalvelut sekä green care -hoivapalvelut olivat kärjessä. Niiden lisäksi kaikki luonnonvaroihin liittyvä uusi liiketoiminta, kuten lähiruoka, uusiutuvan energian tuotanto, biomassojen jalostaminen ja kaivostoiminta, arvioitiin tulevaisuuden menestysaloiksi Maamerkit-barometrissa.

Selvitysten perusteella maaseutuun kohdistuu siis kahdenlaista kysyntää: yhtäältä halutaan maaseutu ympäristöön perustuvaa hyvinvointia, toisaalta vihreän talouden ratkaisuja. Suomalaisten ajatukset maaseudusta ovat muuttumassa. Ennen kaikkea muuttuu käsitys hyvän elämän tekijöistä. Lisäksi tarvitaan uusia ratkaisuja globaaleihin ilmasto-ongelmiin ja hupeneviin luonnonvaroihin. Maaseutu voi vastata yksilöllisten tarpeiden lisäksi globaaleihin ongelmiin.

Kuva 2. Maaseutuoptimismi on vahvassa kasvussa.

(Lähde: Maamerkit-barometri 2009 ja 2011)

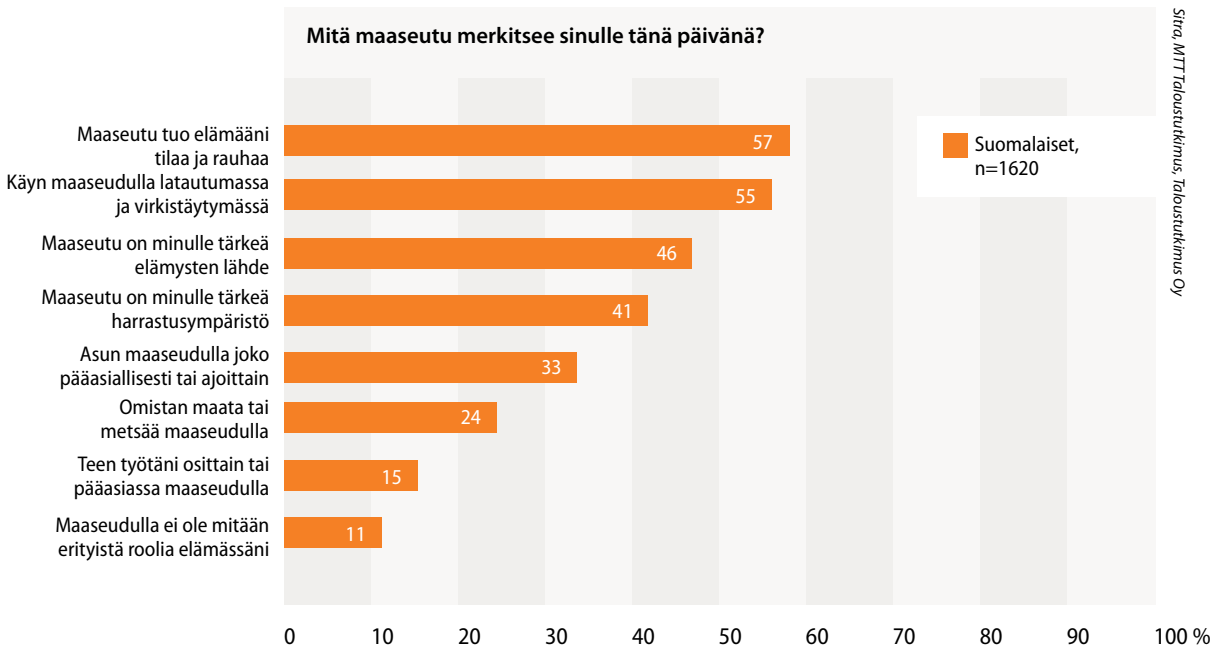
3

.....
Yksilöllistä
kulutusta ja
hyvinvointia

Kuluttajat ovat kiinnostuneet maaseudusta uudella tavalla.
 Kuluttamisen edelläkävijät hakevat elämäänsä tasapainoa.
 Maaseudun vahvimmat valtit luonto ja rauha vetoavat heihin.
 Maalla piilee hyvä elämä.

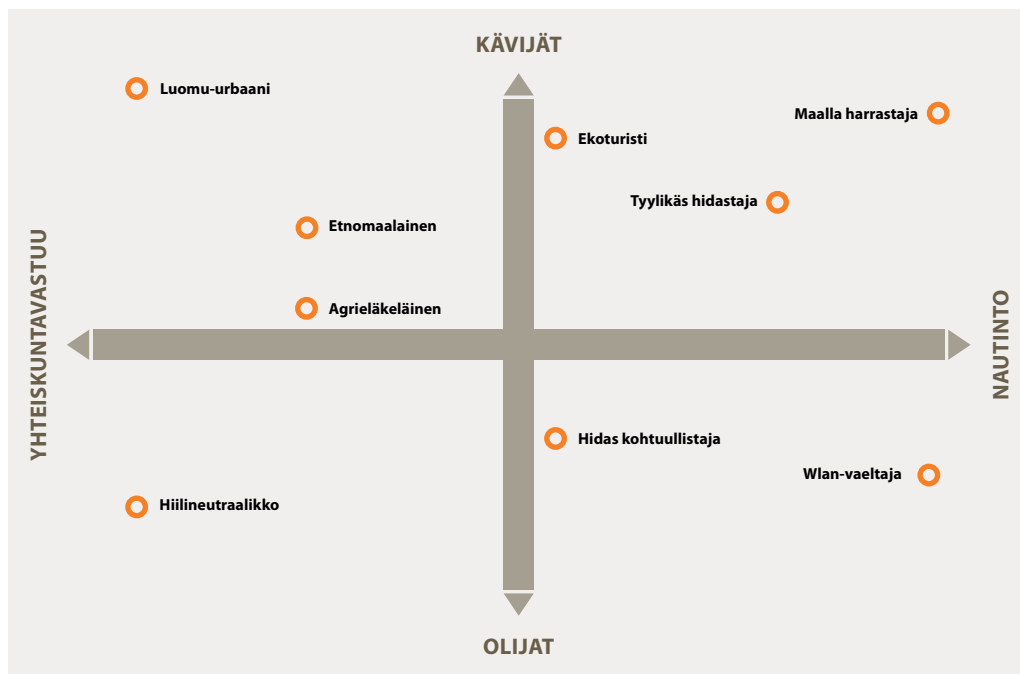
Kuluttamisen edelläkävijät ovat jo viehtyneet maaseutuun. Henkiseen hyvinvointiin liittyvät tekijät, kuten tila, rauha, virkistyminen ja kiireettömyys, nousivat kärkeen, kun Maamerkit-barometri kysyi suomalaisilta, mikä merkitys maaseudulla on heidän elämässään nyt ja millaiseksi he arvioivat maaseudun merkityksen elämässään 10 vuoden kuluttua. (Kuva 3)

Maaseutu merkitsee myös toimintaa: noin 40 prosenttia suomalaisista haluaa harrastaa ja toteuttaa itseään maaseudulla. Joka kolmannelle maaseudulla oli merkitystä asuinpaikkana joko osan vuotta tai pysyvästi. Joka neljännelle maan, metsän tai kiinteistöjen omistus maaseudulla on tärkeää. Vain joka kymmenes suomalainen ilmoitti, ettei maaseudulla ole mitään erityistä roolia heidän elämässään.

Kuva 3. Maaseudun henkilökohtainen merkitys nyt. (Lähde: Maamerkit-barometri 2011)

Yksilöllistä kulutusta ja hyvinvointia

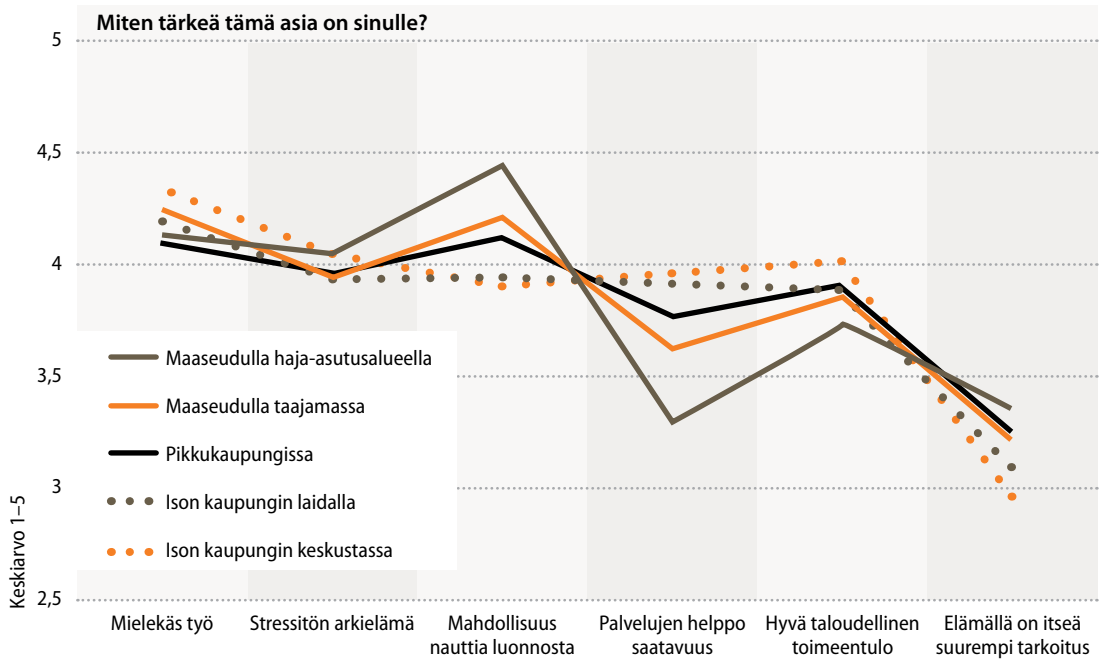

Kuva 4. Kuluttamisen edelläkävijät ja maaseutu. (Lähde: Hienonen 2011)

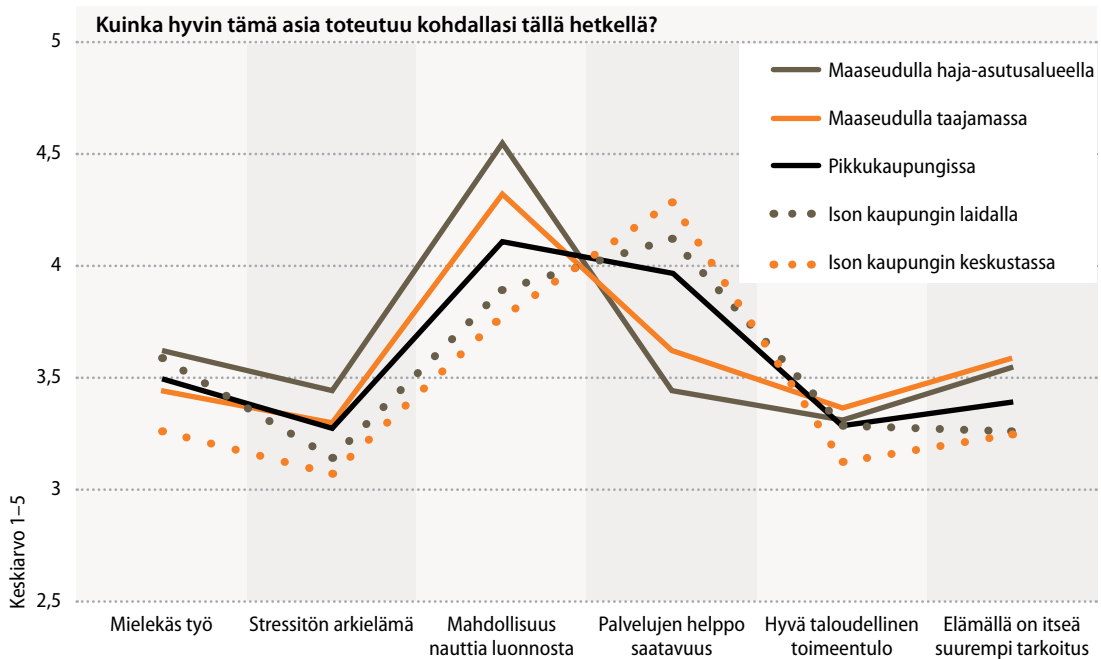
Barometrin tulokset vahvistavat Kati Hienosen Sitralle tekemän trendianalyysin tuloksia, joiden mukaan kuluttajat ovat kiinnostuneet maaseudusta uudella tavalla. Hienosen haastattelemat kuluttamisen edelläkävijät haluavat arkeensa tasapainoa, ja heille ovat tärkeitä eettisyys, ekologisuus ja aitous. Maaseudun omin olemus, rauhallinen luonto, vetoaa tällaisiin LOHAS-kuluttajiin. Lyhenne LOHAS tulee englannin sanoista lifestyles of health and sustainability, ja tämäntyyppisen terveyttä ja ympäristöä korostavan kuluttamisen juuret ovat jo vuosikymmenien takana. Nyt ekologisuutta korostava kulutustyyli on levinnyt laajalle ja yritykset ovat vastanneet uuteen kysyntään tarjoamalla vihreiden arvojen mukaisia tuotteita ja palveluita.

Hienonen esittelee analyysissään hyvää elämää etsiviä tulevaisuuden kuluttajaryhmiä. Wlan-vaeltajat arvostavat vapautta ja itsenäisyyttä. Nämä tietotyöläiset ja luovan alan osaajat lähtevät yrittäjiksi maalle, mikäli se on tehty helpoksi. Tyylikkäiden hidastajien valinnoissa yhdistyvät tehokkuus ja nautinto - he etsivät ekoluksusta. He ovat lähijä luomuruoan suurkuluttajia, jotka haluavat hyviä liikunta- ja harrastusmahdollisuuksia. Kokeileva luomu-urbaani on kiinnostunut kaupunkiviljelystä, työmatkapyöräilystä ja kaupungin elämänlaadun parantamisesta. Häntä houkuttelee lähimatkailu.

Ekoturisti on valmis viettämään maaseutuloma-kohteessa pidemmän aikaa. Hänelle paikalliset traditiot, omaleimaisuus ja ruokakulttuuri ovat

Kuva 5a. Hyvän elämän elementtien tärkeys (Lähde: Maamerkit-barometri 2011)

Kuva 5b. Hyvän elämän elementtien toteutus (Lähde: Maamerkit-barometri 2011)

Tulevaisuuden vetovoimatekijät

- elävä maalaismiljö
- yhteisöllisyys
- oma lähiruoka
- ekologinen luontoympäristö
- ekologiset energiaratkaisut
- riittävät palvelut
- toimivat verkkoyhteydet
- kestävä liikennöinti
- rauhallinen elämänrytmi ja yksityisyys
- paikalliskulttuurin vaaliminen

TOP10
Lähde: Hienonen 2011

tärkeä osa maaseutumaista elämäntapaa. Puhdas ruoka ja terveelliset elämäntavat tuovat maalle hyvinvointia etsivän hitaan kohtuullistajan, joka haluaa lisää vapaa-aikaa saavuttaakseen tasapainon elämässään. Agrieläkeläiset ovat varakas ryhmä, jolla on mahdollisuus käyttää asumiseen liittyviä hyvinvointi- ja hoivapalveluja.

Etnomaalaisten ryhmä pitää kulttuurien kohtaamisesta. He etsivät yhteisöstä turvallisuuden tunnetta ja merkitystä elämäänsä. Maalla harrastaja odottaa lomakohteelta hyviä liikunta- ja harrastusmahdollisuuksia, joihin on helppo päästä. Hii-lineutraalikko puolestaan on mielipidevaikuttaja, joka vaatii asumiseltaan ja arjeltaan ekologista niukkuutta. (Kuva 4)

Näiden kuluttajatyyppeiden luomaan kysyntään voidaan vastata monella tavoin. Maiseman lisäksi tarvitaan muutakin.

Hyvinvointiylijäämä käyttöön

Suomalaiset pitävät muun muassa terveyttä, turvallisuutta, vapautta, oikeudenmukaisuutta, mielekästä työtä sekä arjen sujuvuutta ja stres-

sittömyyttä tärkeimpinä hyvän elämän rakennusaineina. Juuri näissä asioissa on myös ”hyvinvointivajetta” eli niiden toteutumisen ei koeta vastaavan niiden tärkeyttä. Kuitenkin mitä maaseutumaisemmalla alueella vastaajat asuivat, sitä paremmin he arvioivat näiden asioiden toteutuvan elämässään. (Kuvat 5a ja 5b)

Suurimmat erot maaseudulla ja kaupungissa asuvien välillä liittyivät luonnosta nauttimisen lisäksi elämän aineellisiin edellytyksiin sekä virikkeisiin ja harrastusmahdollisuuksiin. Näissä kuitenkin tärkeysaste vastasi toteutumisastetta: vaikka esimerkiksi harrastusmahdollisuudet eivät maaseudulla ole yhtä hyviä kuin kaupungissa, maalla asuvat eivät myöskään pidä niitä yhtä tärkeinä kuin kaupunkilaiset. Maalla ei välttämättä odoteta kaupunkimaisia palveluja, vaan asuinpaikka on valit-

Nuoriso katsoo maaseutua jo sillä silmällä.

tu sen mukaan, mitä pidetään elämässä tärkeänä. Näin ihmisten kokemaa hyvinvointia ei vastaa tilastollisten mittarien antamaa kuvaa hyvinvoinnista. Vaikka työllistyminen, tulotaso tai palvelujen saatavuus on syrjäseuduilla huonoa, elämä voidaan kokea hyväksi. Maaseutu on valinta – yhä useammin laajamerkityksinen elämäntapavalinta.

Tämä tulos liittyy myös viime vuosina Suomessa käytyyn keskusteluun elämän kohtuullistamisesta, työn merkityksestä ja kulutuksen roolista. Materiaalia kilvoittelu on kyseenalaistettu. Vapaa-ajan, ihmissuhteiden ja liikunnan merkitys onnellisuuden tekijänä osoittaa hyvin, kuinka maaseutu on mitä parhain onnellisuuspolitiikan keino. Siellä on hyvinvointiylijäämää, jota riittäisi muillekin kuin nyt siellä asuville.

Nuorisot katsoo maaseutua jo sillä silmällä: tänä vuonna tehdyn Maamerkit-barometrin mukaan 15–24-vuotiaista joka viides uskoo tekevänsä

työtään osittain tai pääasiallisesti maaseudulla kymmenen vuoden kuluttua, vaikka näin heistä tekee vain viitisen prosenttia tällä hetkellä. Maalle aiotaan myös muuttaa – noin 35 prosenttia 15–24-vuotiaista uskoo asuvansa maalla pääasiallisesti tai osittain kymmenen vuoden kuluttua, kun heistä vain 20 prosenttia asuu nyt siellä. Maalle eivät siis haikaile vain sieltä joskus poismuuttaneet keski-ikäiset – siitä on kiinnostunut myös kaupunkien nuori väki, jolle ympäristön puhtaus ja muut maaseudun ominaisuudet edustavat toivottua hyvää elämää. Myös luovan työn tekijät valitsevat mieleisensä ympäristön, jolloin maisemalakin on väliä.

Maamerkit-barometrin mukaan yhtä moni suomalainen aikoo lähitulevaisuudessa muuttaa nykyistä maaseutumaisempaan ympäristöön kuin kaupunkimaisempaan ympäristöön. Kaupungistuminen lienee saavuttanut lakipisteensä – ellei numeroina, niin ainakin asenteena. Maaseutu on

Monipaikkaisuus

Käsitteellä monipaikkaisuus viitataan ihmisten jokapäiväisiä elinympäristöjä yhä useammin leimaavaan, monien merkityksellisten paikkojen ja niiden välillä tapahtuvan liikkumisen kokonaisuuteen. Monipaikkaisuus voi olla vapaaehtoista/etuoikeutettua tai pakotettua. Se voi liittyä asumiseen, työhön, vapaa-aikaan ja sosiaalisiin suhteisiin. Monipaikkaisuutta on toistuva liikkuminen paikasta toiseen. Lähde: Mukailtu Matkailualan opetus- ja tutkimuslaitoksen vuonna 2007 käyttämästä määritelmästä.

Lähde: Hiltunen et al. 2007, ref. Haukkala (toim.) 2011

Maaseudulla toimivat yritykset voivat palkata etätekiäjiä myös kaupungeista.

yhä vahvemmaksi käyvä heikko signaali. Se on hiipinyt kaupunkilaistenkin tulevaisuuskuviin.

Maaseudulle muutetaan, jos siellä on työtä. Maaseutua ei siksi pidä markkinoida vain asumiseen vaan sen mahdollisuuksia nimenomaan työn ja yrittämisen paikkana on tutkittava uusin silmin – ja nimenomaan nuorten kaupunkilaisten näkökulmasta. Nuorisoa ei pidä sovittaa vanhoihin työnteon ja elämisen malleihin, elleivät he niitä itse halua. He eivät astu samoihin saappaisiin kuin esivanhempansa. Talikon lisäksi tarvitaan uutta teknologiaa. Tie- ja tietoverkkojen on toimittava, jotta maallemuuttajat voivat muodostaa verkostojaan. Tulokkaille on myös annettava se tila, jonka he tarvitsevat.

Etänä ja läsnä – työn uudet tavat

Yhä useamman suomalaisen arki järjestyy kahden tai useamman paikkakunnan välille. Ihmiset asuvat, tekevät työtä, harrastavat ja tarvitsevat palveluja yhä useammin eri paikkakunnilla.

Ihmiset hakevat monipaikkaisuudella omaan elämänsä hyvän elämän elementtejä, esimerkiksi kiireettömyyttä, vaihtelua ja merkityksellisyyttä. Moniin paikkoihin kiinnittyvä liikkuva elämäntapa on merkityksellistä erityisesti maaseudulle, sillä se

voi mahdollistaa uudenlaisten verkostojen syntymistä ja luoda innovaatiopotentiaalia.

Tuoreen skenaarion mukaan työhön liittyvä monipaikkaisuus lisääntyy ja vihreä paikallistalous voimistuu huomattavasti. Samalla siirrytään elämysien metsästyksestä merkitykselliseen elämään, jossa kokemukset eivät ole kertakäyttöhyödykkeitä. Tällaisessa maailmassa syntyy myös uusi työ- ja kulttuuri, jossa maaseudulla on keskeinen osa.

Maaseudulla toimivat yritykset voivat palkata etätekiäjiä myös kaupungeista. Etätyö ei siis tarkoita aina maaseudulle vetäytymistä, vaan hyvin toimiva tietotyöympäristö tarjoaa kaupungeissa asuvan työvoiman maalla sijaitsevien yritysten käyttöön. Tämä osaltaan elvyttää maaseudun elinkeinoja – esimerkiksi huippusuunnittelijan tai teknologiaosaajan ei tarvitse asua tuotantolaitoksen vieressä, vaan hän voi osallistua maaseudun yritystoimintaan mistä haluaa.

Maamerkit-barometrin mukaan nuoriso ei kuitenkaan ole perinteisen etätyön kannalla, eivätkä kaikki muutoinkaan halua yhdistää työ- ja loma-aikaa, jottei työ varasta vapaa-aikaa. Maaseutu ei siis välttämättä muutu kaupunkilaisten etätoimistoksi. Tietoliikenneyhteydet ovat kuitenkin

Työn ja talouden lähikulttuuri

Entistä paremmat tietoliikenneyhteudet tekevät tietotyön hajauttamisen mahdolliseksi, ja nimenomaan maaseutu hyötyy tästä. Suomeen syntyy vihreä paikallistalous, kun kuluttajat ymmärtävät vihreän talouden ja paikallisten ratkaisujen merkityksen ilmastonmuutoksen hillinnässä. Etätyömahdollisuuksien lisääntyminen sekä maaseutuun identiteetiltään samaistuvien muutto kasvukeskuksista tukevat myös väestön ja työpaikkojen alueellista hajautumista. Ennen kaikkea maalla asuminen koetaan merkitykselliseksi; kaupunkien tarjoama kulutuskulttuuri ei ole enemmistön valinta.

keskeiset: asukkaiden lisäksi lomailijat ja muut kauttakulkijat tarvitsevat samanlaiset viestintäkanavat kuin kaupungeissa. Maaseudun tulee olla osa globaaleja verkostoja niin talouden kuin kult-

tuurin takia. Vanha ajatus kaupungista kulttuurina ja maaseudusta ei-kulttuurina ei elä kauan, kun verkkoyhteudet ylittävät maantieteen rajat.

Työhön liittyvä monipaikkaisuus lisääntyy ja vihreä paikallistalous voimistuu.

4

.....
Globaaleja
ratkaisuja
läheltä

Luomu- ja lähiruoan parempi saatavuus on suomalaisten maaseututoiveiden kärjessä. Ekologinen asuminen ja lähellä tuotettu uusiutuva energia kiinnostavat erityisesti nuoria. Ennen kaikkea maaseudulla voidaan tarttua biotalouden tarjoamiin mahdollisuuksiin. Globaaleihin ongelmiin tarttuville lähiratkaisuille on kysyntää.

Vihreä talous löytyy läheltä. Maaseutuun kohdistuva kysyntä ei rajaudu maatalouteen tai matkailuun, vaikka hyvän elämän palveluja maalta kaivataankin. Noin puolet Maamerkit-barometrin vastaajista toivoo maaseudulle uudenlaista vihreän talouden liiketoimintaa. Näin saadaan maaseutu vastaamaan globaaleihin tarpeisiin ilmastonmuutoksen torjunnassa. Uuden vihreän talouden esiin nouseminen kertoo suomalaisten kyvystä kuvitella maalle myös muunlaista käyttöä kuin nyt. Maaseutua ei rajata idyllisiin mielikuviin, vaan sen annetaan kehittyä uusiin suuntiin.

Luomu- ja lähiruoan parempi saatavuus nousi suomalaisten toiveiden kärkeen, kun kysyttiin, mitä maaseudun toivotaan tarjoavan Suomelle vuonna 2025. Reilusti yli 60 prosenttia vastaajista toivoo luomu- ja lähiruoan parempaa saatavuutta. Sitä toivoivat erityisesti nuorimmat vastaajat, 15–24-vuotiaat. Ruoan uusi poliittisuus näkyy tässäkin: ruoka ei ole vain oman kehon rakennusaine, vaan ruoan tuotannon eettisyyteen ja ympäristöystävällisyyteen kiinnitetään huomiota. Ilmeisesti kysyntään ei kuitenkaan ole vastattu, sillä ekologisesti tiedostavat kuluttajat ovat alkaneet viljellä vihanneksi-

aan kaupungeissa itse. Oman maatilkun saa hoitaa mieleisellään tavalla. Nuorilla ja poliittiselta kannaltaan vihreillä luomuruoan arvostus heijastuu ajatuksena ryhtyä itse viljelijäksi ja muutoin osallistua paremman ruoan tuotantoon.

Maaseudun voimavarojen hyödyntäminen kaupallisesti asettuu luontevaksi osaksi nuorten tulevaisuushaaveita. Ura voi löytyä myös lähellä tuotetusta uusiutuvasta energiasta. Maaseudulla tarvitaan helppoja ja taloudellisia keinoja tuottaa sähköä ja lämpöä yhteisöllisesti uusiutuvilla energiamuodoilla. 15–24-vuotiaat nuoret pitivät uusiutuvaan energiaan, vihreän talouden lähiratkaisuihin ja ekologisten asumiseen panostamista tärkeämpänä kuin vanhemmat ikäluokat, kun barometrissa kysyttiin maaseudun polttavimpia kehittämistarpeita.

Tulevaisuuden maaseudulla ei eletä vain pellosa ja puusta. Tutkijat ovat kiinnittäneet huomiota esimerkiksi sieniin. Sienien avulla voi tuottaa muun muassa lääkkeitä, toisaalta sienirihmastoilla voidaan muokata materiaaleja, esimerkiksi tuottaa selluloosasta kivenkovaa kitiiniä rakennus- tai

pakkausmateriaaliksi. Tällainen mykotalous voisi hyvinkin tuottaa työtä maaseudulle, kenties juuri niille paikkakunnille, joilla on paperiteollisuuden hylkäämiä tuotantotiloja vapaana.

Vielä ilmeisemmin työtä maalle tuottaisi nykyistä mittavampi marjojen hyödyntäminen esimerkiksi lääke- ja kosmetiikkateollisuudessa. Kehittyvä biotalous voisi ottaa käyttöönsä marjojen lisäksi myös muut vaillinaisesti hyödynnetyt luonnonvarat, vaikkapa levät, ja tarjota niitä esimerkiksi kemianteollisuudelle. Tällä tavoin voitaisiin korvata nykyisiä haitallisia tai hankalasti tuotettavia aineita tai luoda uudenlaisia tuotteita, jotka hyödyntävät oman maan raaka-aineita. Tutkimus- ja tuotekehitysrahojen uudelleensuuntaaminen luonnonvarojen monipuoliseen käyttöön olisi siten hyvä strategia myös maaseudun kannalta.

Paikallinen ainekierto hyödyttää

Teknologisten keksintöjen matka kuluttajalle on mutkikkaampi ja hitaampi kuin uuteen kysyntään perustuvien maisema- tai hoivapalvelujen. Biotalous uudet mahdollisuudet maaseudulla ovatkin vielä melko tuntemattomia. Ne eivät nouse spontaanisti esiin verkkokeskusteluissa tai kuluttajien toiveissa.

Biotalous maaseudun ei tarvitse tyytyä luonnonvarojen tuottajan tai raaka-ainetoimittajan rooliin. Maaseudulla voidaan kehittää biotou-

den hajautettuja ratkaisuja eli pienen mittakaavan biotuotantolaitoksia, jotka eivät kerää raaka-aineitaan tai jakele tuotteitaan pitkien matkojen päähän. Hajautettu biotalous hyödyntää paikallista ainekiertoa: raaka-aine eli biomassa käytetään siellä missä raaka-aine on. Kuljetusten aiheuttamat kustannukset vähenevät, samoin erilaiset päästöt. Fossiilisia raaka-aineita hyödyntäneelle teollisuudelle tyypillisten keskitettyjen järjestelmien rinnalle voi nousta monistettavia pieniä laitoksia.

Parhaimmillaan nämä laitokset toimivat paikallisena verkostona, jossa yhden laitoksen tuotannossa syntyvää sivuvirtaa käytetään naapurilaitoksen raaka-ainelähteenä siten, että paikallinen ainekierto toimii mahdollisimman suljetusti ja tehokkaasti. Esimerkiksi maatalouden sivuvirroista ja jätteistä voidaan tuottaa biopolttoaineita, tarkemmin biokaasuja, jolloin sivutuotteena saadaan luomulannoitteita. Niiden tuotannossa kasveihin sitoutunut, maanviljelylle elintärkeä fosfori saadaan talteen ja palautettua paikalliseen ainekiertoon. Paikallisilla luomulannoitteilla voidaan korvata nykyisiä tuontilannoitteita.

Lannoitekysymys on akuutti siksi, että fosforivannot ovat hupenemassa ja maatalouden kemialla joudutaan ajattelemaan toisin. Lähellä tuotettu ravinne vähentäisi myös kuljetuksia, jolloin sekä viljelijälle koituvat kustannukset että maata-

Maaseudun voimavarojen hyödyntäminen kaupallisesti on luonteva osa nuorten tulevaisuushaaveita.

Biotalous

Biotalousella tarkoitetaan kaikkea sellaista tuotantoa, jossa hyödynnetään biomassaa, siis luonnosta saatavaa materiaalia, joka uusiutuu yhteyttämisen seurauksena. Biomassaa on esimerkiksi kaikki kasveista saatava raaka-aine. Biotalous on myös biologisten prosessien, kuten entsyymien tai bakteerien hyödyntäminen tuotannossa. Biotalousessa huolehditaan myös biomassojen tuottavista luonnon ekosysteemeistä ja toimitaan ekotehokkaasti, energiaa ja materiaa säästämällä ja kierrättämällä. Biotalous on vastaus fossiilitaloudesta aiheutuvaan ilmastomuutokseen.

loustuotannon hiilijalanjälki pienenisivät puhumattakaan ravinteiden seurauksista luonnon kiertokulussa. Luomulannoitetta voidaan puolestaan hyödyntää esimerkiksi paikallisen luomu- ja lähiruuan tuotannossa, jolloin taas yksi tuotantoprosessi edesauttaa toisen tuotteen syntyä.

Tämänkaltaiset esimerkit luovat uskoa uudelleenlinkeihin. Kun energiaa, lannoitteita ja muita biomassaa hyödyntäviä tuotteita valmistetaan pienissä, toisiinsa kytkeytyvissä yksiköissä eri puolilla maaseutua, myös työpaikkoja on tiheimmässä. Kun energiaa tuottava biomassalaitos voi vielä samalla tarjota prosessinsa sivutuotteet tai jätteet jonkin muun tuotteen raaka-aineeksi, kuten edellä esitettiin, biotalouden edut hahmottuvat entistä paremmin: yhden työpaikan yhteyteen syntyy toinen. Hajautettu bioteollisuus ei ole nimby-ilmio (not in my backyard) vaan päinvastoin pimby (preferably in my backyard). Hyödyllisten

haitattomien laitosten sijainti kiinnostaa – työ ja tuotteet tulevat lähelle.

Erilaisten tuotantolaitosten hajautus tarkoittaa siis lisää paikallisia työpaikkoja. Ne taas vaativat ympärilleen palveluja, jolloin positiivinen kierre on valmis. Maallemuuttoa kaavaileva kaupunkilainen pääsee haluamaansa hyvää elämää elävään kylämiljööseen. Uusien ratkaisujen on kuitenkin oltava harmoniassa hyvinvointi- ja ekologiapyrkimysten kanssa, muutoin maaseudun lumo ei toteudu.

5

.....

Hyvinvointia
koko Suomelle

Vanhat mielikuvat murtuvat rutisten, kun maaseutua katsoo uusin silmin. Moni asia on mahdollinen jo nyt, mutta kaikkien maaseutuun liitettyjen toiveiden ei uskota toteutuvan. Maaseudun tulevaisuuden menestyksessä liiketoiminnan kehittäminen on avainasemassa. Palvelumuotoilulle on sijaa, kun käännetään maaseudun vahvuuksia menestystarinoiksi.

Usko ja toivo eivät aina kohtaa. Maamerkit-barometri kertoo mielenkiintoisista ristiriidoista, sillä suomalaiset eivät välttämättä usko maaseutuun kohdistettujen toiveiden toteutuvan. Saavutettavuus askarruttaa suomalaisia eniten. Vaikka hie-man yli puolet toivoo maaseudun olevan kaikkien ulottuvilla vuonna 2025, vain joka kolmas uskoo näin tapahtuvan. Vielä vähemmän uskotaan siihen, että lähiratkaisut voisivat toimia vaihtoehtona keskittämislle: vain joka toinen toivojista uskoo näin käyvän. (Kuva 6)

Luomu- ja lähiruoan saatavuutta toivotaan laajasti – ja siihen myös uskotaan. Samaan aikaan yli puolet barometrivastaajista uskoo maatalouden tehostuvan entisestään, vaikka vain viidennes toivoo niin käyvän.

Yhtäältä nämä vastaukset kertovat aidosta kysynnästä. Jos maalla toivotaan olevan yritystoimintaa – vaikkapa matkailukohteita tai hyvinvointipalveluja – sinne todennäköisesti myös mennään näitä palveluja käyttämään. Toisaalta ristiriidat heijas-

tavat luottamuksen puutetta maaseutupolitiikkaa kohtaan, jossa on pohdittu uhkia ja valvottu etuja, muttei ehkä niinkään katsottu maailmanlaajuisten trendien tuomia mahdollisuuksia. Ei ole myöskään tartuttu siihen, miten maaseutu voisi osaltaan luoda hyvinvointia koko Suomelle. Maaseutupolitiikan on jatkossa oltava kysyntälähtöistä, jotta suomalaisten maaseututoiveet voisivat toteutua. Painopisteen on siirryttävä edunvalvonnasta koko Suomen etuun.

Maaseudusta liiketoimintaympäristönä puhutaan vielä vähän. Alasuutari&Alasuutarin lehdistöaineistosta tehdyssä diskurssianalyysissä maaseutu liittyy ennen kaikkea politiikkaan (60 % tutkituista lehtikirjoituksista), mutta myös jonkin verran tassa-arvoon, ympäristöön, terveyteen ja hyvinvointiin sekä taiteeseen ja kulttuuriin. Liiketoiminnan kehittäminen on kuitenkin avainasemassa silloin, kun maaseudun tulevaisuuden menestys perustuu maaseudun ulkopuolelta tulevaan kysyntään. Tämä ei onnistu niin, että ensin määritellään maalle sopivat elinkeinot ja tuetaan vain niitä. Tyypillisyyksiin tarttumisen ei edistä innovaatioita. Sen sijaan

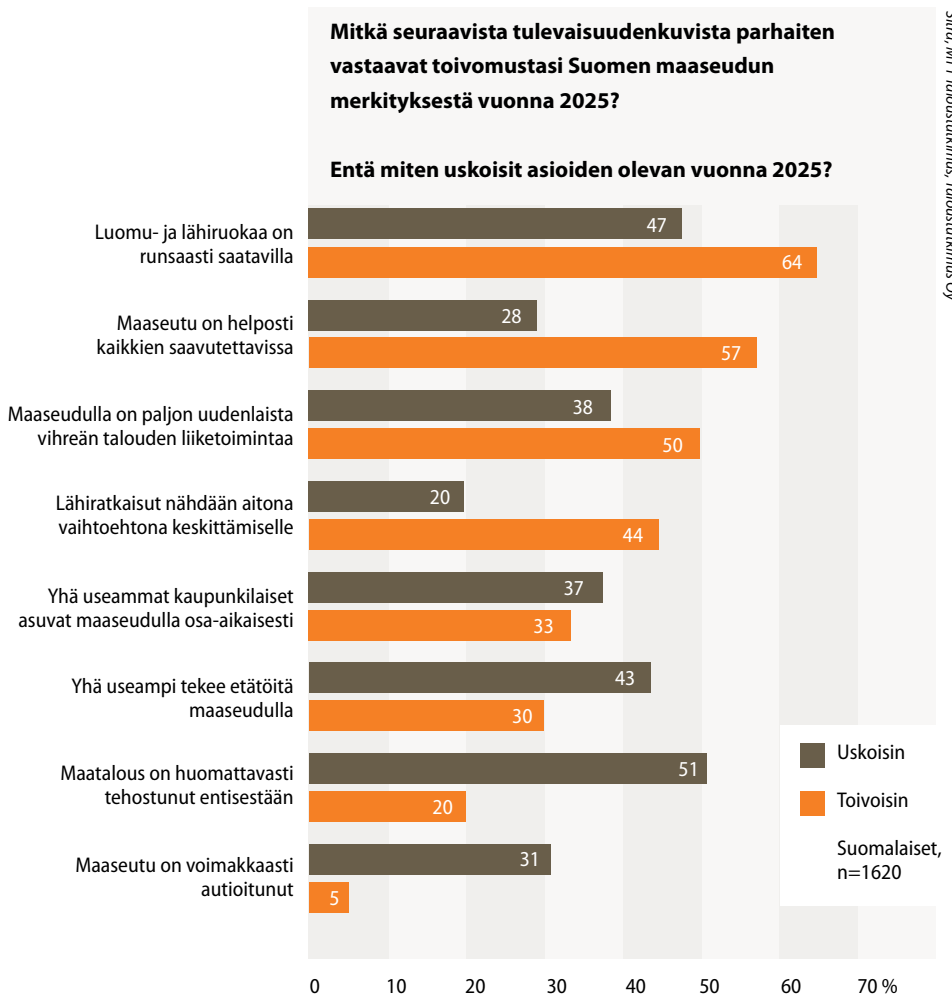
Hyvinvointia koko Suomelle

pitää tuotteistaa maaseudun voimavaroja ennakkoluulottomasti. Palvelumuotoilu on avuksi, kun käännetään maaseudun vahvuuksia menestystarinoiksi.

Uudet mielentilat

Maaseutu ei ole enää entisensä eikä sen tarvitse olla. Maaseutu voi tarjota monille juuri sellaisen

asuin- ja työpaikan kuin he ovat aina halunneet. Verkottunut, kestävä elämäntapa edistävää maaseutua vastaa kuluttajakansalaisten tarpeeseen elää parempaa elämää. 1900-luvun teollinen Suomi rakenteineen ja ajatusmalleineen vaihtuu luonto- ja ihmislähtöiseen 2000-luvun Suomeen, jossa kaupunki ja maaseutu eivät ole toistensa vastakohtia, vaan ne täydentävät toisiaan. Ajatteleehan noin 40

Kuva 6. Toivomukset ja uskomukset maaseudun tulevaisuudesta (Lähde: Maamerkit-barometri 2011)

prosenttia suomalaisista olevansa sekä maalainen että kaupunkilainen.

Vaikka maaseudusta voi puhua mielentilana pikemmin kuin paikkana, sen paikkuutta ei pidä unohtaa. Maaseudulle itselleen ei riitä, että sitä vain ajatellaan. Sen on edelleen oltava myös paikka, jossa toimitaan. Sen elinvoimaisuus ei voi pe-

rustua hyvään tahtoon tai pelkkiin tukieuroihin, vaan sinne on synnyttävä elinkeinoja, asuntoja ja ihmisiä. Työ pysyy maalla, kun ratkotaan esimerkiksi ilmastonmuutoksen, liikkuvan elämäntavan ja kiihtyvän elämänrytmin tuomia haasteita. Tämä hyödyttää niin Suomea kuin globaalia kestäväää kehitystä.

Palvelumuotoilu
on avuksi, kun
käännetään
maaseudun
vahvuuksia
menestystarinoiksi.

epämoderni moderni

muuttumaton muuttuva

vanha uusi

kaukana lähellä

samanlainen erilainen

maa- ja metsätalous biotalous

tuotanto palvelut

VASTAPARIT

Toisaalta maaseudun tulevaisuus on jo täällä, heikkoina signaaleina, pieninä ja suurina muutoksen merkkeinä, uusina toiveina. Moni asia on mahdollinen jo nyt. Esteettisiin luonnonvaroihin perustuvia palveluja voi tarjota vaikka heti, samoin hyvinvointipalveluita. Luonnonvarojen käyttöä tarkastellaan uusin silmin. Etätöitä voi tehdä ainakin jaksoittain maalla. Biomassan kääntäminen energiaksi on jo alkanut, hajautetut biotalouden ratkaisut ovat suunnitelmassa ja luomutuotanto kannattavampaa kuin koskaan. Lupaavinta on kuitenkin se, että uusi sukupolvi on kiinnostunut työstä ja asumisesta maalla. Uudelle liiketoiminnalle on tekijänsä.

Maaseutupolitiikan on jatkossa oltava kysyntälähtöistä, jotta suomalaisten maaseututoiveet voisivat toteutua.

1

Kulttuuri- ja luonnon-ympäristön hyödyntäminen.

2

Luonnonvarojen kestävä käyttö.

3

Uudet teknologiat.

4

Ekotehokkaat asumis- ja liikkumis-ratkaisut.

5

Alkutuotannon uusi tuleminen.

6

Hajautettu tuotanto.

TYÖN SIEMENIÄ -NÄILLE ON KYSYNTÄÄ

6

Lähteet

- *Alasuutari, P. & Alasuutari, E. (2011) Maaseudun merkitykset suomalaisessa julkisessa keskustelussa: Diskurssianalyttinen tarkastelu. Sitran selvityksiä 50. Helsinki. http://www.sitra.fi/julkaisut/Selvityksiä-sarja/Selvityksiä_50.pdf*
- *Gustafsson, M., Stoor, R. & Tsvetkova, A. (2011) Sustainable Bio-economy: Potential, Challenges and Opportunities in Finland. Sitra series 51. Helsinki. http://www.sitra.fi/julkaisut/Selvityksiä-sarja/Selvityksiä_51.pdf*
- *Haukkala, T. (toim.) (2011) Monipaikkaisuus: Ilmiö ja tulevaisuus. Sitran selvityksiä 54. Helsinki. <http://www.sitra.fi/julkaisut/Selvityksiä-sarja/Selvityksiä54.pdf>*
- *Hienonen, K. (2011) Maaseutu tulevaisuuden merkitysyhteiskunnassa: Trendianalyysi. Sitran selvityksiä 52. Helsinki. http://www.sitra.fi/julkaisut/Selvityksiä-sarja/Selvityksiä_52.pdf*
- *Pöyry Management Consulting (2010) Maamerkit-ohjelman tiedon keruu 1, 2 ja 3/2010. Julkaisematon.*
- *Sitra (2010) Maamerkit-barometri 2009. <http://www.slideshare.net/Maamerkit/maamerkit-barometri-2009>*
- *Sitra (2011) Maamerkit-barometri 2011.*

Maaseudun tulevaisuus on jo täällä,
heikkoina signaaleina, pieninä ja suurina
muutoksen merkkeinä, uusina toiveina.
Moni asia on mahdollinen jo nyt.

Maamerkit-ohjelma

Sitran Maaseudun merkityksistä nimensä saaneessa Maamerkit-ohjelmassa (2010-2014) tunnistetaan huomisen tarpeita ja etsitään uusia tapoja, joilla maaseutu voi vastata esimerkiksi ilmastonmuutoksen, liikkuvan elämäntavan ja kiihtyvän elämänrytmin haasteisiin. sitra.fi/maamerkit

Riitta Nieminen-Sundell

Riitta Nieminen-Sundell on menneestä ja tulevasta kiinnostunut sosiologi, joka tutkailee työkseen länsimaisen arjen muutoksia. Työn ja kulutuksen uudet käytännöt ovat hänelle keskeinen mielenkiinnon kohde. Nieminen-Sundell haaveilee talosta suomalaisen peltomaiseman äärellä, mutta asuu ja työskentelee tällä hetkellä Englannissa. Aiemmin Nieminen-Sundell toimi ennakoijana Nokiassa ja Sitrassa.

SITRA

Suomen itsenäisyyden juhlarahasto Sitra

Itämerentori 2, PL160, 00181 Helsinki

Puhelin (09) 618 991, faksi (09) 645 072, sitra.fi

ISBN 978-951-563-774-1